

DINU C. GIURESCU

Desfășurările sunt examinate din mai multe perspective:

- a oficialităților procomuniste;
- a opoziției (PNT- Maniu, PNL-Brătianu, PSDI-Titel Petrescu);
- a opiniei publice, a țărănimii, a diferitelor categorii socio-profesionale;
- a suveranului, regele Mihai I, și a sfătuitoților palatului;
- a cîrmuirii sovietice;
- a diplomației americane și britanice.

Din toate aceste mărturii ale vremii, cititorii vor putea urmări drama unei națiuni, petrecută cu șase decenii în urmă.

DINU C. GIURESCU
octombrie 2006

1

Sfârșit de an la București sub semnul Moscovei

La 27 decembrie 1945, orele 2-3 noaptea, avea loc, la Moscova, semnarea protocoalelor Conferinței Miniștrilor Afacerilor Externe ai URSS, Statelor Unite ale Americii și Regatului Unit. Comunicatul conferinței cuprinde un paragraf privind România. Astfel:

„V. România

Cele trei guverne sunt pregătite să dea regelui Mihai sfatul pe care l-a cerut în scrisoarea sa din 21 august 1945¹, privind lărgirea guvernului român. Regele urmează a fi sfătuit ca un reprezentant al Partidului Național Țărănesc și unul al Partidului Național Liberal să fie incluși în guvern. Comisiunea mai jos arătată se va asigura că:

a) Ei sunt cu adevărat reprezentativi pentru partidele care nu sunt reprezentate în guvern (PNT- Maniu și PNL-Brătianu - nota D.C.G.).

b) Că ei sunt corespunzători și vor conlucra în mod loial cu guvernul.“ (Formulare ambiguă care va îngădui Guvernului Groza să nu țină în nici un fel cont de părerile celor doi miniștri. Prin „conlucrare loială“, Sovietele și instrumentele lor de la București înțelegeau aprobarea necondiționată a măsurilor luate de regim! - nota D.C.G.)

„Cele trei guverne iau notă că guvernul român astfel reorganizat va declara că se vor ține alegeri libere și nemăsluite, cât de curând posibil, pe baza votului universal și secret.

Toate partidele democratice și antifasciste vor avea dreptul să participe la alegeri și să prezinte candidați. Guvernul reorganizat va da asigurări privind acordarea libertății presei, a cuvântului, a religiei și de asociere.

A.I. Vîșinski, domnul (Averell) Harriman și sir A. Clark Kerr (respectiv ambasadorii SUA și Marii Britanii la Moscova – nota D.C.G.) sunt împuterniciți în formă de comisie să se deplaseze de îndată la București, spre a se consulta cu regele Mihai și cu membrii prezentului guvern, pentru a aduce la îndeplinire sarcinile mai sus-menționate.“

(Comisia era numai pro forma; cel care a impus soluția a fost A.I. Vîșinski, „colegii“ săi din Vest au fost aghiotanți observatori. „Consultarea“ este un eufemism; trimisul sovietic a impus pur și simplu formula hotărâtă de Moscova – nota D.C.G.)

„De îndată ce aceste sarcini vor fi fost îndeplinite și asigurările cerute vor fi fost primite, Guvernul României, cu care guvernul sovietic are legături diplomatice, va fi recunoscut de Guvernul Statelor Unite ale Americii și de Guvernul Regatului Unit.“² (Din formularea comunicatului – punctul a de mai sus – rezulta că executivul condus de dr. Petru Groza rămânea de fapt în componența sa, fără schimbarea vreunui ministru aflat în funcție.)

Cum a fost informat președintele Truman

Înțelegerea Byrnes-Stalin a fost încheiată fără ca președintele Harry S. Truman să fi fost înștiințat în prealabil sau cel puțin consultat. Cronologia corespondenței cifrate Moscova-Washington este lămuritoare. La 27 decembrie, ora 22, președintele Statelor Unite află – de la radio – de cuprinsul comunicatului difuzat cu o oră în urmă din dispoziția secretarului de stat.

La 4 ianuarie 1946, James Byrnes este primit de președinte: „I-am spus – scrie Harry Truman în memoriile sale – că nu mi-a plăcut felul în care am fost lăsat în întuneric privind Conferința de la Moscova.

I-am spus că, în calitate de președinte, eu intenționez să cunosc ce progrese înregistrau și ce făceau în negocierile externe“.

„Am spus că era revoltător ca un comunicat despre care nu am auzit defel să fie dat publicității la Washington, anunțând un eveniment de politică externă de importanță majoră“ (sublinierile D.C.G.).

„Am spus că nu voi mai tolera o repetare a unei astfel de conduite.“³

James Byrnes a dat vina pe subalternii săi! După cum același Departament de Stat a găsit de cuviință să prezinte președintelui raportului lui Mark Ethridge abia la 11 ianuarie 1946, la două săptămâni după ce se încheiase Conferința de la Moscova.⁴ Raport care arăta clar că guvernul și regimul FND sunt dominate „în mare măsură de partidul comunist“, care în România „nu a reprezentat niciodată mai mult de 3 sau 4% din populație...“⁵

Soarta României, ca și a Bulgariei de altfel, s-a hotărât la Moscova, într-o convorbire de câteva ceasuri, între Iosif Vissarionovici Stalin și James Byrnes.

Ce se întâmpla la București

Până la publicarea comunicatului din capitala sovietică, atmosfera la București era confuză și alarmată.

Se zvonea la început de decembrie 1945 că Moscova ar fi de acord cu dizolvarea Partidului Național Țărănesc (Maniu) și a Partidului Național Liberal (C.I.C. Brătianu).⁶

Că generalul Constantin Rășcanu (comunist, ministru de Război) a înaintat regelui o scrisoare în care arăta „dezagregarea moralului armatei“ și lăsa să se înțeleagă că suveranul „nu mai putea conta pe lealitatea“ militarilor.⁷ În fapt, liderii partidului comunist și unele lor,

generalul Constantin Rășcanu, au fost cei care zdruncinaseră mult temeliile armatei prin succesive treceri în rezervă (epurări) și prin fonduri total insuficiente pentru cei rămași activi.

Se vorbea, de asemenea, de o scrisoare a lui Gheorghe Tătărescu, trimisă regelui. Vicepremierul guvernului constata – la începutul lunii decembrie – la trei luni de la începerea grevei regale, că:

– guvernul sovietic s-a opus, de îndată, oricărei schimbări și a interpretat actul regelui ca neprietenesc;

– Guvernul SUA și cel al Marii Britanii nu au reușit să ajungă la vreo înțelegere cu Moscova în „problema românească“;

– situația internă este „mult mai serioasă“.

Gheorghe Tătărescu enumeră mai multe componente ale unei atare deteriorări pe care o pune pe seama atitudinii suveranului. Reamintește totodată că regele Iugoslaviei – care „a ținut sus steagul pentru cauza Marii Britanii“ – este astăzi tratat, la Londra, ca o simplă persoană particulară; că autoritățile de la Sofia se pregătesc să urmeze exemplul Belgradului, proclamând republica (implicit, o situație asemănătoare s-ar putea ivi în România).

„Se răspândește o atmosferă grea – scrie vicepremierul –ducând la un act de nebunie, sămânța anarhiei încolțește [...] suntem în ajunul unei condiții generale periculoase pentru țara noastră și Coroană.“⁸

„Atmosfera grea“, „anarhia“ și condiția generală „periculoasă“ erau – în primul rând – rezultatul politicii de dictat și de atac continuu a partidului comunist asupra societății românești tradiționale.

Scrisoarea se înscria în ofensiva concertată exercitată asupra suveranului pentru a-l face să reia legăturile cu Guvernul Groza.

Se mai știa la București (la 21 decembrie), că Tribunalul Militar și-a completat concluziile în legătură cu manifestația din 8 noiembrie 1945 în București⁹ și era pe punctul de a ordona arestarea a treizeci și patru de fruntași ai Partidului Național Țărănesc spre a fi judecați împreună cu Iuliu Maniu și Nicolae Penescu, secretarul general al PNT.

Știrea era în concordanță cu afirmațiile unor lideri comuniști la ședința Frontului Național Democrat din 10 noiembrie 1945.

*

Pentru regimul procomunist impus de Andrei Ianuarievici Vîșinski, orice manifestare, fie și numai în cinstea suveranului (sub lozinca „Regele și Patria“) – era considerată ca îndreptată împotriva „ordinii“ și urma să fie judecată de Curtea Marțială. Reacția partidului comunist devenea paranoică numai la ideea de opoziție a cărei manifestare liberă ar fi dus la prăbușirea regimului (așa cum s-a întâmplat în decembrie 1989).

*

Deodată, tot în ziua de 21 decembrie, Consiliul de Război a hotărât (la ordin, firește), să **nu-l mai pună sub acuzare** pe Iuliu Maniu pentru manifestația din 8 noiembrie 1945. Pentru moment, a încetat și urmărirea penală a altor participanți.

Știrea, confirmată, a produs senzație. „Se crede că, în general – raportează în aceeași zi Misiunea americană din București – această hotărâre a fost luată de guvern cu consimțământul Misiunii sovietice și că planul de a ordona disoluția Partidului Național Țărănesc a fost lăsat deoparte.“¹⁰

Pentru Moscova, ca și pentru PCR, era o simplă amânare, de nouăsprezece luni (în iulie 1947, PNT va fi scos în afara legii, iar liderii săi – arestați).

Cum a fost primit la București Comunicatul de la Moscova

Cu îndoială și dezamăgire de liderii comuniști care ezitau chiar să-l publice integral. Aceeași reacție și la tovarășii lor din Frontul Național Democrat.

Curând s-au liniștit. De la Moscova au sosit așteptatele asigurări, așa cum arată și luările de cuvânt în Consiliul de Miniștri din 31 decembrie 1945.

Dr. Petru Groza: „Cei Trei Mari au stabilit, de comun acord, că guvernul nostru este pe linia trasată de Cei Trei Mari, începând de la Yalta, și se stabilește necesitatea ca **acest guvern să rămână pe loc, în structura lui inițială**, structură nu modificată, ci completată, prin participarea a câte unui reprezentant al așa-numitelor partide istorice, Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc“.

„Deciziunea este clară și nu suferă comentări, cu tendință de a interpreta.“ (Premierul denaturează faptele; guvernul de la 6 martie este „pe linia trasată de Andrei Ianuarevici Vișinski“, și nu de cei trei aliați – nota D.C.G.).

Gh. Tătărescu: „Efectiv, Conferința de la Moscova constituie un triumf – cuvântul nu este prea tare – al politicii sovietice pe plan internațional și un triumf al politicii românești pe plan național“. Vicepremierul avea dreptate: punctul de vedere sovietic fusese recunoscut și aprobat de guvernele de la Washington și Londra. Executivul de la București rămânea în alcătuirea sa inițială, condus și controlat de Partidul Comunist Român.

Gheorghe Gheorghiu-Dej: „Această hotărâre reprezintă recunoașterea de fapt a guvernului de către Marile Națiuni Unite. Această recunoaștere este un succes incontestabil al politicii internaționale a Uniunii Sovietice, prietena noastră, cu care noi avem relații diplomatice și economice, și este, fără îndoială, un succes al politicii Guvernului Groza“¹¹.

Cuvintele guvernanților de la București exprimau realitatea, dincolo de formulările diplomatice.

Cum a reacționat opinia publică

Au încetat zvonurile despre instituirea unei regente și punerea sub acuzare a lui Iuliu Maniu și a lui Constantin I.C. Brătianu pentru manifestația din 8 noiembrie 1945.

A prevalat un sentiment de mulțumire întrucât: Cei Trei Mari au ajuns la o înțelegere; criza constituțională din România („greva

regală“) va lua sfârșit; Partidele Național Țărănesc și Liberal sunt recunoscute ca democratice și implicit vor fi lăsate să activeze public.¹²

Dincolo de atare reacții imediate, „oamenii nealiniați politicește au manifestat **un grad considerabil de scepticism față de bunele intenții sovietice**“.

Dată fiind experiența celor șaisprezece luni de ocupație sovietică și felul în care termenii armistițiului au fost „pervertiți“ în favoarea Moscovei, „acești oameni **se îndoiesc că toată lumea va avea voie să se exprime liber la alegeri**, mai ales că autoritățile sovietice insistă în a menține la putere Guvernul Groza, în timp ce electoratul și-a manifestat în mod covârșitor **aversiunea pentru partidele ce sprijină acest guvern**“.

Observatorii avizați au subliniat de îndată că, „potrivit formulărilor din Comunicat[ul de la Moscova], Partidul Comunist din România va continua să conducă țara îndărătul fațadei bine cunoscute a Guvernului Groza“¹³ (sublinierile D.C.G.).

Asemenea anticipări erau perfect justificate. Realitatea se va dovedi însă mai amară și întunecată.

O alocuțiune a lui A.I. Vișinski

Cercul Militar București, pe Calea Victoriei colț cu Bulevardul Regina Elisabeta: în salonul cel mare de la etaj, recepție mare dată de ambasada sovietică în cinstea Comisiei ambasadurilor venite de la Moscova.

În salonul de la parter, o primire organizată pentru ofițeri ai armatei române și soțiile lor. Către ora 2 dimineața, Andrei Ianuarevici Vișinski s-a adresat militarilor români.

„Aș fi dorit să salut Armata română într-un an de pace, a spus vicecomisarul pentru Afaceri Externe al URSS; cu regret nu am reușit s-o fac deoarece «vrăbiile istorice» (aluzie la PNT-Maniu și PNL-Brătianu – nota D.C.G.) au ciripit prea mult și prin ciripitul lor au împiedicat Statele Unite și Anglia să semneze tratatul de pace cu România.“ (Afirmația nu corespundea defel realității. Cei

Trei Mari nu discutaseră încă textele definitive ale tratatelor de pace cu statele foste aliate cu Reichul – nota D.C.G.)

Au fost informați totodată cei optsprezece miniștri ai Cabinetului Groza că li se vor alătura alți doi reprezentând partidele istorice și că regele va fi sfătuit să accepte soluția: „Sper că regele va înțelege, de astă dată, interesele țării“. („Interesele“ României erau pentru A.I. Vîșinski, cele ale Uniunii Sovietice și ale Partidului Comunist Român.)

Mai circula și o a doua versiune a spuselor demnitarului sovietic: „Am venit să dăm un sfat regelui.“

După ce aplauzele pentru suveran au încetat, a continuat pe următorul ton: „Vrăbiile au început să ciripească. Ciripitul acestor vrăbii istorice a fost auzit dincolo de hotarele României. Anglo-americanii le-au auzit și au făcut mare caz de ele. La Conferința de la Moscova am făcut concesia – dacă un atare lucru era necesar pentru democratizarea României – ca doi reprezentanți ai partidelor istorice să poată intra în guvern. Ce contează doi în plus într-un cabinet de optsprezece membri? În cele două-trei zile pe care le vom petrece aici, sper că vom aranja totul. Sper că vom găsi două persoane ale acestor partide care vor colabora leal cu guvernul. Știm că acei care se declară a fi prietenii noștri sunt, în realitate, dușmanii noștri“.

Dacă ambele versiuni diferă într-o parte, în schimb toate sursele sunt de acord – comunică în continuare Misiunea SUA din București – că, la începutul alocuțiunii lui A.I. Vîșinski, referirea la regele Mihai I a determinat „o revărsare de entuziasm de cel puțin cinci minute; în care timp dl Vîșinski s-a arătat vizibil plictisit. La încheierea alocuțiunii au fost slabe aplauze“.

După ce demnitarul sovietic a părăsit recepția, ministrul de război Constantin Vasiliu-Rășcanu, a reproșat ofițerilor români că reacționează cu inimile, și nu cu mintea lor; că sunt lipsiți de „simț politic“ atunci când nu aplaudă un ministru de stat al Uniunii Sovietice.¹⁴

Note

¹ La 19 și 20 august 1945, suveranul a cerut formal premierului Groza să demisioneze pentru a îngădui astfel formarea unui guvern reprezentativ al tuturor forțelor politice. Cererea a fost formulată de patru ori și respinsă de tot atâtea ori de către premier. Ca urmare, regele Mihai a adresat o notă identică reprezentanților Celor Trei Mari în Comisia Aliată (Sovietică) de Control din București. Nota reamintea evoluțiile recente, precum și deciziile Conferinței din Crimeea (Yalta), inclusiv aplicarea principiilor răspunderii colective oficial statuate de cele Trei Mari Puteri. Regele Mihai ruga Guvernele Uniunii Sovietice, Statelor Unite și Marii Britanii să-i acorde sprijin în vederea formării unui guvern care, potrivit Declarației Conferinței de la Berlin (Potsdam), să poată fi recunoscut de cele trei principale puteri aliate; România ar fi astfel în situația de a încheia tratatul de pace și a fi admisă în Organizația Națiunilor Unite. Textul original al notei regale este redat în telegrama trimisă de generalul Ivan Zaharovici Susaikov și de A.P. Pavlov tovarășilor „Stalin I.V., Molotov V.M., Vîșinski A.I.“ la 20 august 1945, ora 16.30, din București: *Misiunile lui A.I. Vîșinski în România. Documente secrete*, ediție de Radu Ciuceanu, Florin Constantiniu, Vitalie Văratec, Alexandru Bârlădeanu, Ioan Chișer, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1997, pp. 189–190. Textul scrisorii este redat în extenso – dar fără semnele citării – în telegrama Departamentului de Stat către Ambasada SUA din Londra, la 21 august 1945, NAW 871.00/8–2545. De reținut că scrisoarea regelui Mihai a fost remisă la 20 august după-amiază, nu la 21 august, așa cum este trecut în Comunicatul de la Moscova a Conferinței Miniștrilor Afacerilor Externe ai URSS, SUA și Marii Britanii. Pentru detalii asupra conferinței: *Imposibila încercare. Greva regală 1945. Documente diplomatice*, selecție, traducere, note și studiu de Dinu C. Giurescu, Editura Enciclopedică, București, 1999, pp. 77–85.

² Textul englez în *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, vol. II, General, Political and Economic matters*, U.S. Govt. Printing Office, Washington DC, 1967, pp. 821–822. Traducere în limba română, în: Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 81–82.

³ *Memoirs by Harry S. Truman. Volume one. Years of Decisions*, Doubleday and Company Inc., Garden City, NY, 1955, pp. 549–550.

⁴ Pentru detalii, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 73–74.

⁵ *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers*, vol. 5, pp. 633–636.

⁶ Telegrama nr. 956 din 7 decembrie 1945, NAW 871.00/12–745 în *Imposibila încercare...*, pp. 362–363.

⁷ Telegrama nr. 960 din 8 decembrie 1945, Burton Y. Berry către Departamentul de Stat, NAW 871.00/12–845; textul complet în Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 364–365.

⁸ Telegrama nr. 961 din 8 decembrie 1945, Burton Y. Berry către secretarul de stat, NAW 871.00/12–845; textul complet în Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 365–368.

⁹ Dinu C. Giurescu, *Uzurpatorii. România, 6 martie 1945–7 ianuarie 1946*, Editura Vremea XXI, București, 2004, pp. 534–535.

¹⁰ Telegrama nr. 1 005 din 21 decembrie 1945, Burton Y. Berry către secretarul de stat, NAW 871.00/12–2145; textul complet în *Imposibila încercare...*, pp. 370–371.

¹¹ Stenograma Consiliului de Miniștri din 31 decembrie 1945, în: *România. Viața politică în documente – 1945*, coordonator Ioan Scurtu, volum alcătuit de Tudor Bucur, Marin Radu Mocanu, Ioana Alexandra Negreanu, Silvia Popovici, Ioan Scurtu, Natalia Tampa și Lidia Brâncianu (colaboratori), Arhivele Statului din România, București, 1994, pp. 460–466.

¹² Telegrama nr. 1 031 din 31 decembrie 1945, Burton Y. Berry către secretarul de stat, NAW 871.00/12–3145, textul complet în *Centenar Constantin C. Giurescu*, Editura Universitaria Craiova, 2001, pp. 351–353. Se va cita în continuare *Centenar...*

¹³ Telegrama nr. 1 031 din 31 decembrie 1945, citată anterior.

¹⁴ Raportul nr. 678 din 8 ianuarie 1946, Burton Y. Berry din București către secretarul de stat, NAW 871.00/1–846.

„Consultările“ de la București. A.I. Vișinski impune din nou „soluția“, asistat de ambasadorii britanic și american

De la Moscova la București cu trenul

Conferința Miniștrilor Afacerilor Externe de la Moscova instituie o „comisie“ – A.I. Vișinski, Averell Harriman (SUA) și Archibald Clark Kerr (Marea Britanie) – care urma să se deplaseze „de îndată la București, spre a se consulta cu regele Mihai și cu membrii prezentului guvern (Groza – nota D.C.G.), pentru a aduce la îndeplinire „hotărârile“ luate.¹

Cei trei se îmbarcă într-un tren special la Moscova, în noaptea de 28 decembrie. În apropierea frontierei românești, cei doi ambasadori îi fac o vizită lui A.I. Vișinski, pe care nu-l văzuseră până atunci. Stabilesc planul de acțiune. Demnitarul sovietic va „negocia“ cu guvernul român, A. Harriman și A. Clark Kerr vor „vorbi“ cu liderii Partidelor Național Țărănesc și Național Liberal.

31 decembrie seara: trenul special sosește la Ploiești. Până aici călătoriseră în vagoane sovietice cu ecartament lărgit! Abia la 60 km de capitală, cei trei se suie într-un tren românesc cu ecartament european, dar cu vagoane pline „de tineri funcționari cu paltoane negre“ (agenți SSI). La Ploiești, primire organizată de oficialitățile locale, cu pâine și sare, discursuri și trei buchete